

PRILOG REFORMI NACIONALNIH MUZEJA ILI PLEDOAJE ZA HRVATSKI NACIONALNI MUZEJ

Dr. TOMISLAV ŠOLA
Filozofski fakultet, Zagreb
Katedra za muzeologiju

ŠTO JE NACIONALNI MUZEJ ?

U klasifikaciji muzeja nacionalni su muzeji kompleksni ili specijalistički. Ako o nacionalnome muzeju govorimo u jednini, obično je riječ o središnjemu, najvažnijemu muzeju - onome što već samim izgledom pokazuje svoju namjenu: reprezentiranje države, gotovo beziznimno države - nacije, odnosno nacionalne povijesti kulture. Tako su nastali i otada se sporo mijenjaju. Ako pak govorimo u množini, dakle o nacionalnim muzejima u nekoj državi, riječ je o određenom broju muzeja koji su važnošću zbirki ili nekim stjecajem strukovnih i političkih okolnosti dobili status po kojemu imaju nacionalno značenje (za razliku od drugih, koji su regionalni, gradski, privatni itd.). Nacionalni muzeji mogu biti različitih vrsta: opći, prirodoslovni, znanstveni i tehnološki, povijesni i umjetnički.

Često je najčvršći zajednički nazivnik sustava nacionalnih muzeja u nekoj zemlji činjenica da ih je država osnovala i/ili da ih ona financira. Dakle, kad bismo analizom htjeli ustanoviti koliko nacionalni muzeji svojim sadržajem i svojim djelovanjem daju relevantnu sliku nacionalnog identiteta, rezultat bi vjerojatno najčešće bio porazan. Sustav

nacionalnih muzeja nije, naime, nastajao na osnovi jasnih teorijskih i profesionalnih mjerila i kriterija nego najčešće vanjskim utjecajima. Radeći u takvome muzeju (ili muzejima), netko može apologetski tvrditi da to što ti muzeji čuvaju, istražuju i prezentiraju jest sublimat nacionalnog identiteta. Identitet je nužno multidisciplinarna cjelina i teško ga je prepoznati kao cjelinu u, povijesno gotovo arbitrarnome, mehaničkom zbroju zbirki kakve su naslijeđene iz prethodnog stoljeća.

Stoga će biti najtočnije tvrditi da je nacionalni muzej, osim središnjega muzeja kulturne i političke povijesti, vjerojatno skupina muzeja s nacionalnim statusom. Da bi nacionalni identitet bio prezentabilan i čitak makar kao imaginarna cjelina, valjalo bi vazda iznova sastavljati tako predložene puzzle. Vrhunski obaviještenima, koji jedini mogu utjecati na stanje, to uspijeva, pa im taj nedostatak cjelovitosti ne smeta.

Uz pravi strukovni uvid, to je stajalište prejednostavno da bi bilo istinito. Čini se da je nacionalni muzej osuđen da bude virtualni pojam, jer njega zapravo čine baš svi muzeji, sva baština pospremljena u ostalim baštinskim institucijama, sva živa kulturna i civilizacijska tradicija, te sve ono što je naslijeđeni prirodni okoliš. Takav je sinoptički zahvat, naravno, zbunjujući, ali ga treba zadržati kao inspiraciju kad je riječ o budućnosti nacionalnih muzeja.

PODSJETNIK O

NASTANKU NACIONALNIH MUZEJA

Do američke i francuske revolucije nacije ne postoje kao moćne racionalizacije megaidentiteta, u što će se prometnuti u sljedećih dvjesto i nešto više godina. Uspostavom velikih, centraliziranih država (već u vrijeme apsolutističkih vladara) nastaje jaka potreba nove

poduzetničke klase da sebi osigura napredak: jasne i branjene granice vlastitog područja, sa suverenom koja se s apsolutnog vladara premješta na zajednicu koju iznutra povezuje: zajednička administracija, zajednički gospodarski sustav, zajednički standardni jezik, splet zajedničkih ideala i ciljeva, zajednički neprijatelj itd. To je zajedništvo procesualno i treba ga stalno graditi. U tu se svrhu uspostavljaju ili osnažuju institucije. Onako kako škole zatiru regionalne jezike i kulturološke razlike radi boljeg sporazumijevanja i lakšeg vladanja, tako i muzeji nastoje promovirati nacionalni sustav vrijednosti kojemu je cilj učvršćivanje, ali i uspostavljanje nacionalnog identiteta na štetu regionalne šarolikosti. Projekcija identiteta vladajuće poduzetničke klase postala je mentalni, ideološki i kulturološki predložak prema kojemu se strukturirao službeni sustav vrijednosti. Taj sustav vrijednosti trebao je svoju potvrdu i ilustraciju, između ostalih institucija, i u muzejima. Muzeji su idealni diseminatori vrijednosti i stoga su središta nacionalne inteligencije koja gaji folklor, narodne pjesme i funkcioniraju zajedno sa čitaonicama. Muzeji su dio istoga gibanja koje je iznjedrilo povijesni roman, smišljen da bude literatura koja će nacionalno obrazovati javnost. U svim zemljama Europe kruže važni otkriveni ili krivotvoreni povijesni dokumenti kojima se utvrđuje neko povijesno pravo, samostani postaju simboli nacionalnoga i religijskog okupljanja, gimnastici je namijenjeno razvijanje zdravoga sportskog i natjecateljskog duha, a neki povijesni predmeti postaju nacionalni fetiši.

Slučajnost, odnosno specifičnost okolnosti u nastanku nacionalnih muzeja malo govori o njihovoj sposobnosti da daju upotrebljivu cjelovitu sliku. U Beču, ili drugdje u Europi, imperijalne su zbirke postale nacionalni mu-

zeji. Stoga su više predstavljale identitet klase ili dominantnih klasa nego cijele nacije, usput etablirajući njihove vrijednosti. Gledajući nacionalne muzeje, osvajački su pohodi bili (ili još jesu) opravdani i potrebni.

Nijedan etnografski muzej 19. stoljeća (ili takav odjel Nacionalnog muzeja) nije nikad pokušao spasiti nijedno selo od "parnog valjka" akulturacije što ju je nasilno provodila buržoaska kulturna revolucija. Nije ni morao, netko će s pravom reći, jer militantni duh tog jedinstva u nastojanju ima sav šarm i euforijsku atraktivnost masovnog pokreta. Sve su euforije, znamo, skupa ludovanja povijesti, ali ih je teško izbjeći. Tako nestaju jezici, kulture, zameci cijelih modernih nacija. Prepoznati ćete ih kao politički trusna područja identiteta suvremene Europe. Dakle, nacionalnim je muzejima pripala zadaća da rade na stvaranju toga novog nadidentiteta, kao uvelike projektiranoga zajedničkog nazivnika. Na putu uspostave temelja nacionalne povijesti i kulture ima uljepšavanja i krivotvorina, što je dio atmosfere iz koje niču i nacionalni muzeji. Golemi fundusi muzeja, osim što su materija znanstvene spoznaje (koji nadilazi sebične interese), postaju dokazni materijal nacionalnog jedinstva, upravo materijalna podloga za legitimnost političkih entiteta.

Prvi povijesni teorem nacionalnih muzeja mogao bi glasiti: nacionalni su muzeji institucionalno, administrativno-znanstveno sredstvo za uspostavu i prestižno predstavljanje državnog nadidentiteta.

Naravno, nakon sto ili dvjesto godina postojanja tih institucija i takvoga građanskog društva podrazumijevamo da su nacionalizam, kulturni nacionalizam i identitet koji im je osnova, postojali gotovo oduvijek. Zato nam se i nacionalni muzeji čine takvima kakvi trebaju biti. Ali negdje stotinu, a negdje

dvije stotine godina unatrag kulturni nacionalizam nije postojao, pa nije ni bilo mogućnosti za nastanak nacionalnih muzeja. Nacionalni su muzeji, dakle, posljedica političkog htijenja, kolikogod će uvijek biti istina da su stvarani i zbog znanstvenog interesa. Međutim, dobro će učiniti svatko tko zapamti razlog bez kojega se ipak ne bi dogodili: to je politička volja vladajuće klase i vladajućih društvenih slojeva.

Za razliku od današnjih strukovnih ideala, tim muzejima nije bio cilj čuvati identitet od degradacije, dakle **istinski sačuvati** bogatstvo nacionalnoga kulturnoga i civilizacijskog naslijeđa, nego samo **skupiti, obraditi i predočiti** ono što smatraju najvažnijim.¹

To nije smetalo znanosti, jer tada nije vidjela potrebu izravne primjenjivosti na svakodnevicu, pogotovo ne potrebu da slijedi život.

ČEMU DANAS SLUŽE NACIONALNI MUZEJI?

Odgovor će ovisiti o mjestu i okolnostima u kojima se nalaze. Ponegdje još uvijek služe za pokazivanje snage nacije čije vrijednosti predstavljaju. Malokad im, doduše, uspijeva prenijeti išta bolje i dalje od onoga na što upućuje veličina i izgled njihovih zgrada, monumentalnih stubišta, pozlate i blještavih dvorana: od države i znanosti. Prešutno se podrazumijeva da je dovoljno dobar rezultat posjeta prosječnoga građanina fascinacija i podložnost kolektivnom egu. Razlog tome zastarjelom stavu jest slabo razumijevanje umijeća komuniciranja i povijesna opterećenost. Na razini znanstvene i estetske informacije kakve su potrebne obrazovanim **connoisseurima**, ti su muzeji prebogate riznice spoznaje. Ali znalaca je malo. Za svoje ciljeve ne trebaju mnogo više od dostupnih, dobrih zbirki, ali malokad mogu razumjeti temeljnu razliku između novih i starih

muzeja, pa makar bili i nacionalni. Stari su muzeji bili znanstvene ustanove otvorene javnosti. Novi su muzeji komunikacijske ustanove. Oni znaju da je predmet njihova posla jednako nestvaran, neopipljiv i fragilan kao i predmet kazališne predstave, poetska riječ u zraku ili zvuk koncerta kao estetski ambijent... Muzeji su stvaralačke, kreativne institucije, a znanost u njima zlatna podloga te komunikacijske monete, zalag vjerodostojnosti iskustva baštine što ga omogućuju svojim korisnicima. Prvi imaju malo izgleda da potraju ako ne budu imali važnost nacionalne riznice: najstarije, najvažnije, najmalobrojnije, od fetiša i tabua nacionalne povijesti do relikvija odnosno uspomena na važne ljude i događaje. Samo, oni nisu svi tako jaki niti je to jedini potencijal nacionalnih muzeja. Od njih se može i treba očekivati više. Naime, ono što tradicionalni muzeji poručuju većini jest: naše kolektivno pravo na superiornost staro je i ispravno, mi smo pametni, važni, uspješni, nadasve hrabri i poduzetni i živimo u najljepšoj domovini. Zanimljivo je da, sudeći prema nacionalnim muzejima, nijedna država ni nacija ne preuzimaju odgovornost za sva besprimjerna krvoprolića, osvajanja, iskorištavanja, za sve što su ljudi učinili jedni drugima, ali i prirodi. Ako se takvo što i dogodilo, krivi su neki drugi, neke druge okolnosti, neke vanjske prisile... Dakle, to sjajno i dobro, to smo mi, nasljednici velikana (ergo: i sami veliki!), a to što je loše ili ne pokazujemo odnosno pokazujemo umanjeno, ublaženo, defokusirano... (kao da se kaže: zašto bismo mi prednjačili u samokritici, dajući time prednost drugima koji to ne čine).

Historia est magistra vitae! Da, u udžbenicima latinskog jezika, ali ne u našim muzejima. Osim iznimno, oni nisu sredstvo samospoznavanja (bez čega nije nemoguće nije-

dno sazrijevanje, pa tako ni nacionalno), nego i dalje ostaju sredstvo manipulacije zajedništvom² Slaba upotrebljivost nacionalnih muzeja u velikim manipulacijskim shemama (izuzmemo li Hitlera i Staljina) samo je možda dokaz da su ih druga sredstva političkoga i psihološkog kondicioniranja masa preduhitрила (npr. televizija).

RENEŠANSA NACIONALNIH MUZEJA

Nacionalni muzeji postaju ponovno važni: ponovno nastaju i razvijaju se. Trebaju ih novonastale države, tranzicijske zemlje i osamostaljene regije³, a drugačije nacionalne muzeje od tradicionalnih trebaju ponovno i ostale države i nacije. Muzeje ne stvara trend ni moda nego potreba. Struka najčešće ne daje zadovoljavajuće odgovore na te potrebe i zato ih je dobro poznavati. Zaštita i afirmacija nacionalnog identiteta ujedinjuje, paradoksalno, i ljude i osobe osjetljive na baštinu, i kreatore strategije održivog razvoja i poslovni svijet (koji već shvaća upotrebljivost baštine).

Kad postane jasno da muzeji pokazuju tradicijske korijene lokalnoga stvaralačkog duha i lokalni know-how, poslovni ljudi počinju pažljivo slušati i teme iz muzeologije. "Zlatna podloga", jamstvo atraktivnosti turističke industrije, ostaje lokalni identitet⁴. Političarima se sviđa ideja da muzej može ohrabriti građanski ponos, omogućiti bolju prilagodljivost imigrantima ili pak povećati toleranciju međusobnim upoznavanjem različitosti u kojima moraju živjeti zajedno.

Kraj 20. stoljeća ujedno je, čini se, posljednji vlak povijesti u kojemu se mogu povesti aspiranti na nacionalne države. Nakon ovog desetljeća što ga započinjemo malo je vjerojatno da će biti prilike za uspostavu novih nacionalnih država. Nove države, pak, trebaju insti-

tucije koje će prepoznati i afirmirati nacionalni identitet. Te države djelomice uče od starih i sklone su ponavljati sve faze njihova razvoja, pa i muzejske. Zato će vjerojatno imati nove, prestižne muzejske zgrade, najsvremeniju opremu i tehnologiju, ali će ti muzeji biti iznutra stari. Nacionalni su muzeji slika vladajućega vrijednosnog sustava.

Tranzicijske zemlje Istočne Europe trebaju tek redefinirati svoje muzejske sustave i, većina njih, svoje nacionalne muzeje. Zasada se približavaju Zapadu, ne kao razumijevanje nego kao oponašanje prestižnih oblika, tehnologije, žargona menadžmenta i marketinga itd.; sadržaj još nije izmijenjen, ali tako je i u svemu ostalome, od ponašanja kapitala, slobode medija, građanskih sloboda, pa sve do ekologije. Nije zamijećeno da u novoj povijesnoj situaciji nacionalni muzeji nastoje konsolidirati ugroženi identitet ili da na međunarodnoj razini nastoje pokrenuti pisanje drugačije europske povijesti. Kao da nisu svjesni svojeg poslanja.

Zapadna Europa treba drugačiju instituciju nacionalnih muzeja od one naslijeđene zato što su u izmijenjenim svjetskim okolnostima i zadaci drugačiji. Jednima i drugima poticaj za ponovnu važnost dat će globalizacijski proces. Zato će nacionalni muzeji kao središta institucionalnog otpora protiv učinaka globalizacije na kulturnome i civilizacijskom planu ponovno postati važni.

Drugi povijesni teorem nacionalnih muzeja mogao bi biti ovakav: nacionalni su muzeji središnje institucije muzejske mreže kojima je zadaća da što iscrpnije i kvalitetnije dokumentiraju, sačuvaju i predoče šaroliku cjelinu identiteta koji zajedno, kao bogatstvo različitosti, čine nacionalni identitet, te postanu mjesta rekonzilijacije i tolerancije: "Svi različiti - svi jednaki."⁵

Zadaća im je da tu cjelinu sačuvaju od nasrta-

ja diskulturacije, akulturacije i internacionalizacije kultura.

KAKVA JE BUDUĆNOST NACIONALNIH MUZEJA

Nacionalni će muzeji postati mjesta koordinacije i strategije nacionalnog identiteta, vrsta **clearing-housea** za sve one koji taj identitet predstavljaju u domovini i u svijetu. Nacionalni muzej treba postati središnje mjesto baštinskih struka.⁶

Većina postojećih nacionalnih muzeja vjerojatno ne ispunjava tu zadaću potpuno, ali potreba za novom "centralizacijom" učinit će tu preobrazbu lakšom. Riječ je o središnjoj ustanovi kojoj bi decentralizacija bila način djelovanja, ma kako to paradoksalno zvučalo. Materijalna supstancija nacionalnog identiteta može i dalje postojati na mnogo mjesta, izražavati se u obliku žive tradicije ili djelovanjem specijalističkih muzeja, ali bit će potrebno osposobljavati središnje muzeje za zadaću informiranja i orijentacije u cjelokupnosti identiteta. Organizacijski ne bi smjelo biti nadređenosti, nego tek uloga koordinacije i vjerojatno najveće koncentracije strukovnih potencijala. Taj je koncept moguće oživotvoriti u nekoliko potrebnih oblika: kao zbroj tradicijskih funkcija, kao izložbeni prostor, kao servis struke, kao organizaciju struke i kao mehanizam njezine informatizacije. Informatizacija baštine može se događati kao skup komercijalnih pothvata ili kao strukovni pothvat. Najmanje na što smiju pristati baštinske struke (ponajprije muzeji, arhivi i biblioteke) jest da sebi osiguraju "kontrolni paket" konceptualnih dionica. Riječ je o dvije mogućnosti: prema prvoj, mogu postati puki resurs informacijske industrije, a prema drugoj, partner koji određuje standarde i kvalitetu informacija. Ne treba zabora-

viti da su te institucije najvećim dijelom "vlasnici" materijalne supstancije baštinskih informacija odnosno jedini koji svojim znanstvenim potencijalom mogu jamčiti kvalitetu podataka, informacija i znanja o baštini u cyber prostoru.

Nacionalni muzej mora postati *real time* muzej, tj. muzej koji svoj poseg u materiju identiteta neće zaustavljati u nekim davnim razdobljima, nego će govoriti i o svijetu *hic et nunc*, onome koji ga okružuje. Ne mislim da nacionalni muzej treba biti mjesto gdje će svoj redoviti izraz naći subkulture i alternativna kultura, ali ne vidim ni kako bi mogli funkcionirati ignorirajući ih, kao što sada čine. Muzej sinkroniziran s vremenom i njegovim problemima, naravno, izvire iz potrebe da posluži postojećim potrebama svojih suvremenika.

Registrirati probleme, davati širok uvid u njihovu prirodu stalnim postavom, izložbama i drugim akcijama velik je doseg jer tako muzej od hrama postaje forum, a od foruma sredstvo demokratskog uvida u društvene procese. Tim stavom i načinom djelovanja muzej postaje nositelj razumijevanja suvremenosti, način prilagodbe promjenama i način korekcije nekih trendova i događanja, dakle istinski kibernetički mehanizam društva. Smisao upravljanja društvenim tijelom, uz korištenje korektivnih impulsa institucija i udruga, zapravo je djelotvorniji način sudjelovanja u održivom razvoju. Što je normalnije nego očekivati da stručnjaci za baštinu savjetuju stručnjake za razvoj (engl. *developers*)? Nije riječ samo o mjestima od povijesnoga ili znanstvenoga značenja, npr. gdje treba stajati neka zgrada ili prolaziti cesta, nego je problem širi; na koji način dodana vrijednost utječe na naslijeđenu, onu koju zbog mudroga i/ili profitabilnog razvoja želimo sačuvati. Nacionalni muzej mora biti most među unu-

trašnjim različitostima koje sudjeluju u oblikovanju bogatstva nacionalnog identiteta, ali i mjesto gdje se nacionalni identitet neprestano (kontaktima, izložbama, razmjenama) uspoređuje s drugim nacionalnim identitetima. Cilj je razumjeti da vlastiti identitet, shvaćen u svojem temeljnom značenju, ne može biti bolji ili lošiji od nekoga drugog identiteta. Smisao je muzeja da, recimo, povijesna iskustva, istražena, dokumentirana i predočena, postanu izvor mudrosti za danas i sutra, a ne bitka koju, vođeni njezinim sablastima, nastavljamo na mramornim podovima muzeja.

Valja znati da nacionalni muzeji nikad samo ne "predstavljaju", oni i stvaraju nacionalni identitet makar kako to nije legitimni strukovni zadatak. Sve nacije imaju mitske junake koji su odigrali važnu ulogu u oblikovanju nacionalnog identiteta. U 19. stoljeću tu su ulogu preuzela društva za povijest, arheologiju i sl., te pojedine novine i časopisi, tako da svaka nacija može istaknuti kratak popis najvažnijih.

Cilj je muzeja da **genius loci** ne bude intelektualna figura nego djelatni koncept: da ono što predstavljamo doista i štitimo od propadanja i degradacije, da identitetu koji nestaje damo uvjete i argumente za život. Onaj kojemu se sviđa taj zadatak argumentirati razlozima Gospodnjim razumjet će da je trud kojim se čuva bogatstvo što smo ga po njemu naslijedili Gospodu ugodno djelo. Naši posjetitelji ne razumiju specijalističke barijere i klasifikacije, i lako će razumjeti da se nacionalna razina muzejstva mora pozabaviti cjelinom identiteta putem glavnih aspekata: povijesnoga, umjetničkog, prirodoslovnog i znanstveno-tehnološkoga. Ukratko, nacionalni muzeji ponovno postaju potrebna mjesta organizacije cjelokupnoga nacionalnog tezaurusa, bilo da je riječ o koordinaciji, politici

te baštine ili pak o vođenju mreže. Onima koje svaki spomen na središnje institucije smeta treba reći da samo takve institucije mogu svladati "bijela područja" (na kojima nema muzejske službe) ili, recimo, servisom za putujuće izložbe obaviti kvalitetnu promidžbu nacionalnog identiteta.

Informatičko je društvo kontroverzno kao i istina: omogućuje nove, kompozitne stvarnosti, ali i stvaranje novih pojedinosti. "Elektronska blizina pojačat će tribalizam. Etničke grupe, razasute po planetu, imat će način da se ujedine, možda čak proširujući značenje 'nacije' od zemlje do etničke mreže... (...)... Istodobno, elektronska će blizina ojačati raznovrsnost."⁷

Gledana kao nadnacionalna konstrukcija, buduća Europa izgleda kao dio okrupnjavanja identiteta, kao dio globalizacijskih procesa koji su pogubni za regionalne i nacionalne kulture. Ekonomisti su jasni: treba im ujedinjena Europa. Treba i političarima. Kad je pak riječ o kulturi, malo ih se brine stvoriti mehanizme koji će moći istodobno govoriti o europskom identitetu, ali i o bogatstvu pojedinačnih identiteta koji ga čine⁸ To je još jedna zadaća promijenjenih nacionalnih muzeja i njihove europske mreže: naime, da postanu mjesta gdje se razvija strategija struke protiv učinaka globalizacije, odnosno zamjene, nestajanja ili dezintegracija identiteta. Daljina je u informacijskom društvu pretvorena u "elektronsku blizinu", a ona bi pak mogla biti "smatrana od nekih slobodom da napadnu kulture kojima je trebalo tisuće godina da nastanu"⁹ Malo je vjerojatno da to "neće voditi u univerzalnu, globalnu kulturu, nego će biti tanak lak zajedničkih normi"¹⁰ Nacionalni muzej budućnosti bit će po svojoj prirodi trostruk: kao prvo, bit će mreža nacionalnih ustanova, kao drugo činit će oblike informatičkih poolova i multimedijjskih baza

podataka, a kao treće, značit će nove oblike prakse. Taj treći oblik bit će uobličen novim funkcionalnim vezama muzeja i novim institucijama. Funkcionalne su veze broj zajedničkih akcija i aktivnosti (kako ih afirmira tema muzejske mreže), a nove će institucije biti izložbeni te informacijsko-orijentacijski centri za cjelovitu nacionalnu baštinu¹¹

GDJE JE U TOME HRVATSKA?

Jugoslavija je bila poput Papinova lonca kojemu je nedostajao ventil. Kako nam je pokazala nedavna povijest, lonac je eksplodirao, s posljedicama koje su poznate i koje će, naravno, postati trajna sastavnica u tragičnom dijelu identiteta svih koji su se što okolnostima, što prisilom, a što prijevarom u njemu našli. Obično se zaboravlja da se zbog ugroženih identiteta ili njihovih projekcija mogu voditi i ratovi, a kamoli osnivati muzeji. Nacionalni su muzeji mogli biti bar dio spasonosnog oduška pod pritiscima koji su se povećali u ideološki podgrijavanom zajedništvu. Nije ih bilo jer je Partija smatrala da su štetni: njezin je cilj bilo stvaranje jedinstvenog kulturnog konglomerata na sustavu vrijednosti proleterske kulture, dakle projekt sličan stvaranju nove nacije, ali povijesno zakašnio. Zato nijedna nacija u toj državi nije smjela imati značajan muzej nacionalnog identiteta, pa ni Hrvatska¹².

Rat, pljačkaška privatizacija (kamufilirana ekstremnim nacionalizmom), i teškoće tranzicije nisu samo hrvatska specifičnost, ali su za sobom ostavili bitno osiromašenu zemlju. Netom poražena vlast ipak nije željela utemeljiti nacionalni muzej, što je prividan paradoks s obzirom na njihov ultranacionalizam. Nacionalni je muzej, naime, oprostovena slika političkoga i duhovnog stanja, a za toliku transparentnost nisu imali hrabrosti. Desna

ideologija, kao uvijek i svagdje, zagovara kulturnu i duhovnu izolaciju i mitomaniju. Stanje ksenofobične zatvorenosti konačno mora popustiti i stoga se tako zaštićen identitet urušava naglom degradacijom. Divlje libertarijanstvo kakvo navire, posebice iz SAD-a, završava u non-kulturi. Na taj je način uvijek opasnost za nacionalni identitet. Paradoksalno je da se tzv. lijevi u očekivanju tih razornih učinaka na prvi pogled ne razlikuju od ekstremne desnice. Volja lijevih da se ugroženost identiteta smanji kontradiktornim akcijama i otvorenošću vodi rješenjima.

Odakle politički tonovi u muzeološkom tekstu? Treba reći da je svaki muzej, a posebice nacionalni, politička ustanova. Političke postavke i projekcije uvijek se institucionaliziraju u službenoj prošlosti, dakle u nacionalnoj baštini, a ona se onda materijalizira i oblikuje dokazima u baštinskim institucijama. Zatvarati oči pred tim bilo da to radi profesija ili politika, nedostatak je mudrosti. A kad je riječ o desnim političkim opcijama, njima je suviše stalo do vladanja da bi posjedovali tako osjetljive i zahtjevne sposobnosti kao što su politička odgovornost i svijest o općem dobru. Dobar nacionalni muzej, naime, nije moguće napraviti bez tih kvaliteta. Zbog istog se razloga takav projekt ne smije naći ni na jednoj ekstremnoj poziciji.

Nacionalne muzeje treba graditi uravnotežena, široko otvorena, i (zašto ne?) nacionalno vrlo određena politička struktura koja u otvorenosti i iskrenosti, međusobno i prema drugima, vidi korist na dugi rok. Otvorenost je rizik što ga prihvaćaju oni koji su odgovorni i moralni, jer takav je rizik najbolja mobilizacija stvaralačkih potencijala. Malim zemljama i njihovim kulturama ne preostaje drugo negoli otvoren stav, mašta i trud. Budu li samo slijedili velike, morat će velikima predavati sav svoj potencijal, pa im se

konačno i politički, ekonomski i kulturno podrediti. Time gube slobodu odlučivanja, financijsku neovisnost i, naposljetku, identitet. Kad bi u Hrvatskoj i postojala artikulirana strukovna volja da se od Hrvatskoga povijesnog muzeja napravi takva moderna, središnja institucija, nedostajalo bi, vjerojatno, političke vizije bez koje je nemoguće ostvariti tako velik strukovni i financijski napor. Naime, bez potpore politike nije moguće napraviti makar i mali muzej. To je realnost, pa je stoga iznimno važno koja je politička opcija aktualna.

Nakon što znamo brojne gradove i regije koji su iz duhovne i materijalne recesije počeli izlaziti tek nakon velikih, vizionarskih ulaganja u kulturu, vrijeme je da se iskustva počnu koristiti na državnoj razini. Turizam je prva industrija V. Britanije, a baština je u njemu pogonski potencijal. S usponom tzv. trećeg sektora, a pokazatelji su dramatični¹³, došlo je vrijeme i za novu strategiju nacionalnih muzeja i baštine koju zastupaju. Bilo bi vrlo mudro da država posegne u izvore sredstava koji nisu resorni, da bi se napravio maksimalan skok u samospoznavanju, u razumijevanju identiteta kao dijela svojevrstne duhovne obnove. Velik, suvremen, djelatan, informatiziran, *realtime*, Nacionalni bi muzej mogao biti prvi od nekoliko sličnih projekata koji bi bitno pridonijeli razumijevanju prošlosti, razumijevanju sadašnjosti i nešto jasnijoj slici budućnosti.

Danska, primjerice, ima nacionalni muzej koji zauzima otprilike, 100 000 m² prostora i u kojemu radi oko 700 zaposlenih. S malo manje stanovnika i jednako dugom i burnom poviješću, Hrvatski povijesni muzej izlaže "nacionalni identitet" na 500 m² prostora, a sav posao radi 35 zaposlenih.¹⁴

Danska znanošću i komunikacijom ispunjava potrebu održavanja nacionalnog identiteta, i

to je jedini ispravan put. Ostaviti taj prostor neispunjen strukom znači prepustiti ga opasnoj manipulaciji i mitomaniji.

Kad bismo o nacionalnim muzejima govorili kao o vanjskome, čvrstom dijelu Odjela za odnose s javnošću neke države, da spomenemo samo tu ulogu, onda je Hrvatska u Europi kao časna sestra klarisa među elokventnim europskim damama: sitna, čedna i samozatajna, ali svijet, nasreću, ili nažalost, nije tihi samostan.

Projekt nacionalnog muzeja strateška je odrednica nacije i bilo bi sasvim ispravno kad bi se financirao iz cjeline proračuna prije no što, prema nekome naslijedenom sustavu raspodjele, Ministarstvo kulture ne dobije svoj sitni udio. Uklonivši neposrazum prema kojemu kompleksna, središnja ustanova nacionalnog identiteta pripada samo kulturi, ostvarili bismo prvi preduvjet da Hrvatska dobije istinski nacionalni muzej, odnosno mrežu takvih muzeja. Taj bi muzej morao biti konceptijski bolji od danskoga, odnosno bolji od uobičajene prakse..

Svi ratovi koji će se odsad voditi u Europi bit će, vjerojatno, samo odmjeravanje snaga po količini i kvaliteti informacija, zapravo nadmetanja identiteta, vazda na rubu politike, ali nikad u tragičnom konfliktu. Nesklonima bi bilo isuviše naporno zamišljati Ministarstvo obrane pri tako rekonceptualiziranom poslu. Ipak, društvene će institucije morati izgledati drugačije jer kultura i identitet dobivaju novo, strateško značenje. Za integrirajuću Europu to je sve važnija tema, a unutar globalizacijskih procesa tek će takvom postati.

Bilješke:

¹ Valjalo bi se dogovoriti o osnovnom nedostatku tradicijskih muzeja, a to je činjenica da su pasivno dokumentirali nestajuću kulturu, ali nisu bili angažirani da je sačuvaju živom; to je proces koji je danas prodro posvuda, u teoriju i praksu čuvanja i komuniciranja baštine.

² Razumije se da nitko dobronamjeran neće osporiti iznimnu znanstvenu i informacijsku vrijednost nacionalnih muzeja; u takvim se situacijama po pravilu javljaju za riječ vrijedni kustosi, mahom znanstvenici, čak i evoluiranih muzeja, da bi protestirali zbog kritike: ono što zaboravljaju jest prvi, ljudski preduvjet za znanstveni pristup: u vrednovanju drugih ne suditi po sebi ili svojem djelu. Manjka im pogled na cjelinu problema. Odatle u muzejima uz znanost i teorija baštine koja to ima.

³ Države nastale raspadom Jugoslavije, tranzicijske države, te zajednice kao Baskija, Korzika, Škotska, Wales...

⁴ Nacionalnu galeriju u Londonu posjećuje godišnje 5 milijuna posjetitelja; ulaz je slobodan, ali što bi bili turistički itinereri bez posjete tom muzeju? Godišnje je u muzejima u SAD oko 600 milijuna posjeta (566 mil. 1988. godine, podaci iz *Encyclopaedica Britannica*).

⁵ Geslo jedne akcije za toleranciju i razumijevanje Vijeća Europe.

⁶ Dio institucija koje se bave prikupljanjem, obradom, istraživanjem, skladištenjem i širenjem informacija.

⁷ Dertonzos, Michael. *Of Networks and Nations: A Glimpse Inside the Information Marketplace of the Future*. Time, winter 1997/98, str.171

⁸ Kao autor koncepcije virtualnog muzeja Europe (*Haus der Geschichte*, Bonn), svjedočim da je taj aspekt u namjeravanom ujedinjenju najslabiji.

⁹ vidi Bilješku 7.

¹⁰ vidi Bilješku 7.

¹¹ Šola, Tomislav. *Projekt "Slovenianum"*, Ljubljana, 1987.

¹² Svi nacionalni muzeji, osim makedonskoga, koji je izgrađen nakon potresa, bili su zaustavljeni u razvoju, obično sastavljeni od nekoliko zbirki, utemeljeni najčešće oko koncepta tzv. kulturne povijesti i bez stvarne mogućnosti da pokažu išta osim krnje slike dijela bivših vremena. Takvo su stanje održavale i politika i struka.

¹³ Elkington, John. Hailes, Julia. *Manual 2000 Life choices for the future you want*. Hodder and Sloughton. London, 1998.

¹⁴ Sve su usporedbe arbitrarne kad je riječ o tako različitim institucijama, ali uzmemo li u obzir činjenicu da su Arheološki muzej, Etnografski muzej i Povijesni muzej u Zagrebu te Muzej Hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu nekakav ekvivalent kompleksnome Nacionalnom muzeju Danske, omjer je i dalje 1:10.

A CONTRIBUTION TO THE REFORM OF NATIONAL MUSEUMS - A PLEA FOR A CROATIAN NATIONAL MUSEUM

The author considers the idea of a national museum from the museological and social standpoint and analyses the political circumstances of its emergence in various states. National museums are the result of a political will; they are created by the political will of the ruling class. National museums are the institutional, administrative and scholarly means for the establishment and for the prestigious presentation of a super-identity of the state. National museums are also the central institutions of the museum network that document, preserve and present the whole identity, in the sense of a wealth of diversity. Its aim is to preserve this whole that is under threat from the deculturation, aculturalisation and internationalisation of culture. In this sense the author supports the idea of national museums, places that professionally deal with the heritage: museums, archives and libraries that would serve the profession, that would be an exhibition room, a place for the organisation of the profession and its computerisation. In order for Croatia to have a national museum, there has to exist an articulated professional will and a political vision without which it would be impossible to carry out such a great professional and financial effort.